

УДК 336.1:37.014.543

Литвинчук І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Державного університету «Житомирська політехніка»

Прохорчук Н.О.

аспірант, асистент кафедри фінансів і кредиту
Державного університету «Житомирська політехніка»

Lytvynchuk Iryna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Senior Lecturer at Finance and Credit Department
Zhytomyr Polytechnic State University

Prochorchuk Natalija

Postgraduate Student,
Assistant Lecturer at Finance and Credit Department,
Zhytomyr Polytechnic State University

ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ESTIMATION OF THE FUNCTIONING OF STATE GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE ZHYTOMYR REGION

У статті досліджено сучасні тенденції функціонування середньої освіти в Україні та правові засади функціонування державних загальноосвітніх закладів. Визначено сутність та основи правового регулювання сфери освіти в частині загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовано види загальноосвітніх навчальних закладів України, кількість загальноосвітніх навчальних закладів в Україні, динаміку зміни загальної кількості закладів освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, у розрізі рівнів освіти на 2015–2018 рр. в Україні та Житомирській області зокрема. Оцінено тенденції зміни загальної кількості осіб, які отримують освітні послуги, у розрізі рівнів освіти на 2015–2018 рр., кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах в Україні станом на 2013–2018 рр. та визначено місце кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах Житомирської області. Розроблено практичні рекомендації з проведення освітньої реформи в напрямі реформування середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти та створення досконалої системи освітнього управління і фінансування.

Ключові слова: сфера середньої освіти, державні загальноосвітні навчальні заклади, правове забезпечення державних загальноосвітніх закладів, освітня реформа, система освітнього управління і фінансування.

В статье исследованы современные тенденции функционирования среднего образования в Украине и правовые основы функционирования государственных общеобразовательных учреждений. Определены сущность и основы правового регулирования сферы образования в части общеобразовательных учеб-

них заведень. Проаналізовані види загальноосвітніх навчальних закладів України, кількість загальноосвітніх навчальних закладів в Україні, динаміка змін загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти та науки, в розрізі рівнів освіти в 2015–2018 рр. в Україні та Житомирській області в частині. Оцінені тенденції змін загальної кількості осіб, які навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах в Україні в 2013–2018 рр. і визначено місце кількості учнів в загальноосвітніх навчальних закладах в Житомирській області. Розроблені практичні рекомендації щодо проведення освітньої реформи в напрямку реформування середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти та створення ідеальної системи освітнього управління та фінансування.

Ключові слова: сфера середньої освіти, державні загальноосвітні навчальні заклади, правове забезпечення державних загальноосвітніх навчальних закладів, освітня реформа, система освітнього управління та фінансування.

The level of education of the population is one of the decisive factors in the development of the economy and culture of any country in the world. The first link to the training of a specialist is the basic knowledge provided by secondary education. Therefore, research on its theoretical foundations and legal aspects is relevant. Inadequate elaboration of the problems of funding of public educational institutions in Ukraine and Zhytomyr oblast, in particular, the need to improve it, taking into account the developments of domestic and foreign scholars, has determined the relevance of the study. The purpose of the article is to evaluate the functioning of public educational institutions and to develop perspective directions of reforming the education system. In the article, the modern tendencies of the functioning of secondary education in Ukraine and the legal principles of functioning of public educational institutions are investigated. The authors define the essence and basis of legal regulation of the sphere of education in the part of general educational institutions. The types of general educational institutions of Ukraine, the number of general educational institutions in Ukraine, the dynamics of changes in the total number of educational institutions subordinated to the Ministry of Education and Science of Ukraine in terms of education levels for 2015–2018 in Ukraine and in the Zhytomyr region, in particular, are analysed. The trends of change in the total number of people receiving educational services in terms of education levels for 2015–2018 and the number of pupils in general educational institutions in Ukraine as of 2013–2018 are assessed and the place of the number of pupils in general educational institutions in the Zhytomyr region during 2013–2018 in Ukraine is determined. It is determined that the tendency to increase the number of pupils in general educational institutions for 5 years is observed in Ukraine as a whole, the Zhytomyr region is no exception. Practical recommendations for educational reform in the direction of reforming secondary, professional (vocational), higher education and creating a perfect system of educational management and financing are developed.

Keywords: sphere of secondary education, public educational institutions, legal support of public educational institutions, educational reform, educational management and financing systems.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України, визначальний чинник політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства, вона є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, здатної до етично відповідальної участі у житті суспільства, її розумових і фізичних здібностей, забезпечення на цій основі сталого розвитку суспільства та держави, а також потреб у кваліфікованих фахівцях.

Рівень освіти населення є одним із визначальних чинників розвитку економіки та культури будь-якої країни світу. Першою ланкою до підготовки фахового спеціаліста є базові знання, які дає середня освіта, тому дослідження її теоретичних засад і правових аспектів є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питання правового регулюван-

ня функціонування бюджетних установ відображено в наукових працях таких учених, як А.Є. Буряченко, М.А. Гапонюк, Р.Т. Джога, О.М. Петрук, В. Пігош, С.В. Свірко, Т.О. Ставерська, Т.Я. Тищенко, В.О. Черепанова, І.Л. Шевчук, В.П. Яцюта та ін. Проте в частині теоретичних засад функціонування державних загальноосвітніх закладів існують розбіжності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Недостатнє опрацювання проблем фінансування державних загальноосвітніх закладів в Україні та Житомирській області зокрема, потреба у його вдосконаленні з урахуванням напрацювань вітчизняних та зарубіжних учених зумовили актуальність дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – оцінити функціонування державних загальноосвітніх закладів і розробити перспективні напрями реформування системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В Україні повна загальна середня освіта є обов'язковою для всіх громадян держави, фінансування якої гарантовано українським законодавством. Загальноосвітні навчальні заклади мають досить розвинуту мережу, що загалом здатна задовольнити освітні потреби дітей та підлітків шкільного віку.

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту», загальна середня освіта – це цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти та трудової діяльності [2]. Вона є обов'язковим основним складником безпервної освіти.

Систему загальної середньої освіти становлять: загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності, у тому числі громадян, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, науково-методичні установи та органи управління системою загальної середньої освіти, а також професійно-технічні та вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації, що надають повну загальну середню освіту (рис. 1).

Заклад загальної середньої освіти – це заклад освіти, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти [2].

Загальноосвітні навчальні заклади для задоволення допрофесійних, професійних запитів та культурно-освітніх потреб громадян можуть входити до складу освітніх округів, спілок, інших об'єднань, у тому числі за участі навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти різних типів і рівнів акредитації, закладів культури, фізичної культури та спорту, підприємств і громадських організацій. Положення про освітній округ затверджується Кабінетом Міністрів України.

Загальна середня освіта в Україні має досить розвинуту інституційну мережу, що загалом здатна задовольнити освітні потреби дітей і підлітків шкільного

віку. Створюються загальноосвітні заклади нового типу; скорочується кількість шкіл, що працюють у двітри зміни; набувають поширення приватні школи.

Правове регулювання сфери освіти в Україні – це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в освітянській галузі. Мета правового регулювання сфери освіти – забезпечення безперешкодного руху інтересів суб'єктів до цінностей.

Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту» пов'язані із необхідністю забезпечення рівного доступу до якісної освіти, недопущення суб'єктивізму у формуванні мережі загальноосвітніх навчальних закладів і змісту освіти, створення належних умов для навчання дітей, особливо з обмеженими можливостями, підвищення рівня соціальної захищеності педагогічних працівників, підвищення керованості галузі.

Сьогодні назрів процес глибокої трансформації системи освіти України від режиму її закритого пострадянського функціонування до розвитку в глобальному конкурентному просторі.

Важливим елементом освіти є освіта відповідальних громадян, які можуть зробити інформований соціальний вибір та діяти на користь громадян та суспільства, забезпечити сталий розвиток України в майбутньому та досягти європейських стандартів.

У нових умовах органи управління освітою, передусім центральний орган – Міністерство освіти і науки України, приймають необхідні рішення щодо зміни освітнього законодавства, вдосконалюють структуру освітніх закладів, ураховуючи нові вимоги до якості й змісту освіти, демографічні та міграційні процеси, а також створюють із метою регулювання відносин між усіма зацікавленими сторонами нові механізми, які працюють на розвиток української освіти.

У 2017–2018 рр. суттєво посилилася інституційна структура для розвитку національної системи осві-

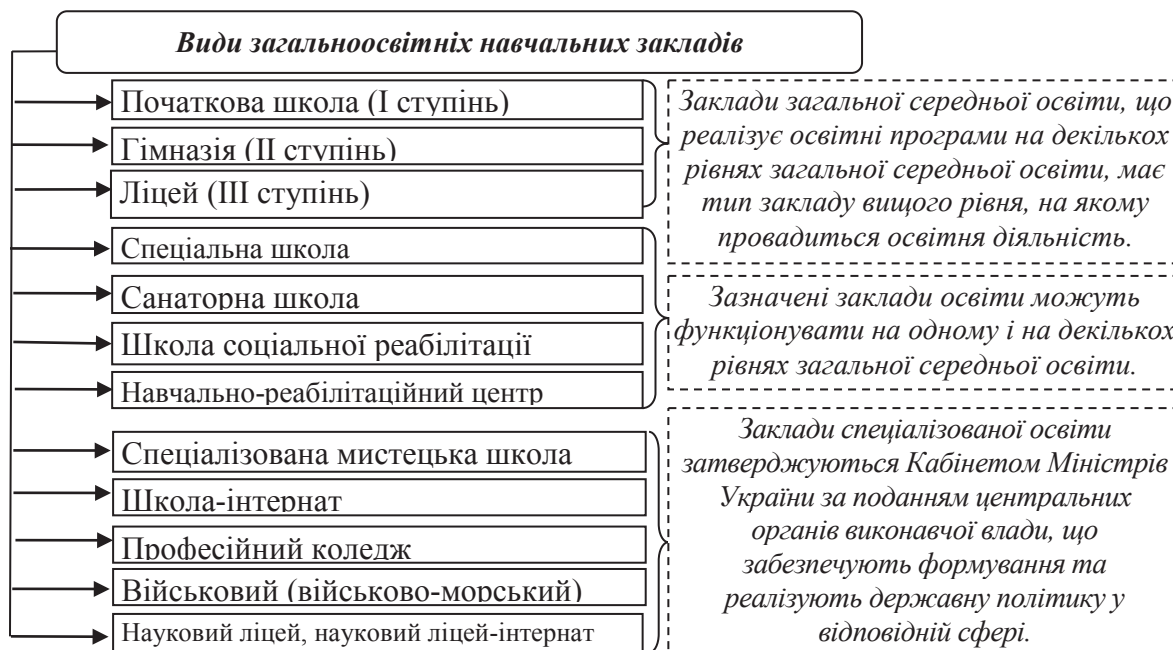


Рис. 1. Види загальноосвітніх навчальних закладів України

Джерело: складено на основі [2]

ти – був прийнятий Закон України «Про освіту». Він регулює соціальні відносини в процесі застосування конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків реальних і юридичних осіб, залучених до реалізації цього права, а також визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування в галузі освіти. Закон України «Про освіту» рамковий і регламентує подальше реформування освітніх галузей, а також служить підґрунтям для ухвалення законів «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту» [3].

У Законі України «Про освіту» закладено концептуальні принципи подальшого реформування системи освіти. Імплементация його положень через підзаконні акти забезпечуватиме здобуття освіти всіма категоріями населення України та створюватиме умови для всебічного розвитку особистості, сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства. Положення Закону спрямовані на забезпечення рівних умов доступу до якісної освіти та права кожного громадянина на її здобуття.

Освіта переважно здійснюється навчальними закладами. Вони надають широкий спектр освітніх послуг. Сучасна мережа навчальних закладів в Україні дуже розгалужена, характеризується різними формами власності та підпорядкування. Одними з найважливіших проблем реформи у цій сфері є регіональна характеристика, демографія, забезпечення якості освіти, наслідки конкуренції з іншими країнами тощо. Представлена на рис. 2 динаміка зміни кількості закладів у розрізі рівнів освіти свідчить про відносну загальну сталість мережі закладів освіти. Крім того, існує тенденція до перетворення мереж загальноосвітніх навчальних закладів та професійних (професійно-технічних) навчальних закладів на скорочення їхньої кількості через неповноту та неконкурентоспроможність [7].

Основними учасниками освітнього процесу є вихованці, учні, слухачі та інші особи, які здобувають освіту за різними її рівнями та формою. Так, у 2017/2018 н. р. освіту здобували 1 335 тис дітей у 15 433 закладах дошкільної освіти, 3 911 тис школярів у 16 176 закладах загальної середньої освіти, 269 тис осіб у 756 закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Проаналізувавши кількість загальноосвітніх навчальних закладів в Україні за останні п'ять років (рис. 3), можемо зробити висновок, що в 2014–2015 рр. вона становить 17 604 заклади загальної середньої освіти, а в 2017–2018 рр. – 16 176 закладів загальної середньої освіти. Протягом останніх чотирьох років кількість навчальних закладів скоротилася на 1,09%, або на 1 428 загальноосвітніх навчальних закладів (у тому числі вечірні змінні школи, спеціальні школи та школи-інтернати).

За останні чотири роки у містах закрито 38 шкіл, відкрито чотири нові. Сільських шкіл закрито 231, відкрито – 11. У Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Львівській, Тернопільській та Чернігівській областях закрито найбільше загальноосвітніх навчальних закладів.

Визначимо місце загальноосвітніх навчальних закладів у системі освіти Житомирської області протягом 2013–2018 рр. (рис. 4), використовуючи такі показники, як:

- середнє значення загальноосвітніх навчальних закладів по Україні;
- максимальне значення загальноосвітніх навчальних закладів по регіонах;
- мінімальне значення загальноосвітніх навчальних закладів по регіонах.

Що стосується Житомирської області, то кількість загальноосвітніх навчальних закладів протягом п'яти років зменшилася. У 2013–2014 рр. вона становить 805, а в 2017–2018 рр. – 712 закладів.

Отже, тенденція до скорочення загальноосвітніх навчальних закладів протягом п'яти років спостерігається у цілому по Україні, Житомирська область не є винятком.

Протягом останніх трьох років спостерігається стабілізація кількості учнів і студентів, незважаючи на загальну негативну демографічну динаміку в Україні (рис. 5). Так, поступово збільшується кількість дітей у закладах дошкільної освіти – з 1 291 207 дітей у 2015–2016 р. до 1 335 000 – у 2017–2018 рр. (зростання на 3,1%), а також у закладах загальної середньої освіти – з 3 783 150 осіб у 2015–2016 рр. до 3 911 848 осіб у 2017–2018 рр. (зростання на 4,1 %). Слід відзначити поліпшення механізму зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти (від-

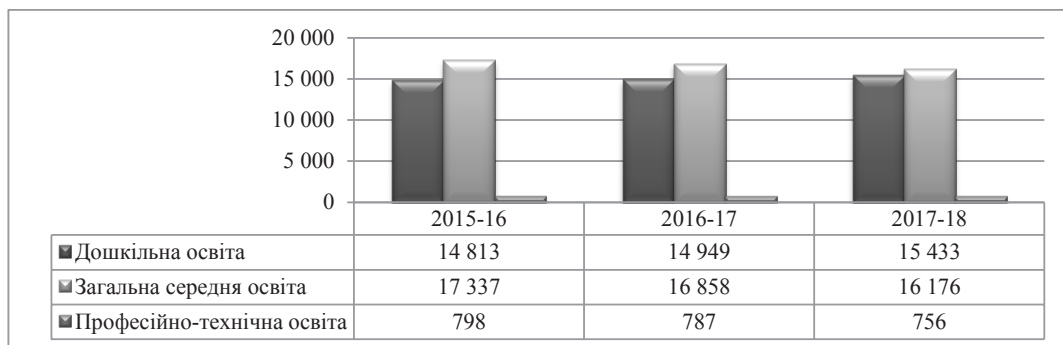


Рис. 2. Динаміка зміни загальної кількості закладів освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, у розрізі рівнів освіти на 2015–2018 рр.

Джерело: складено за даними [4]

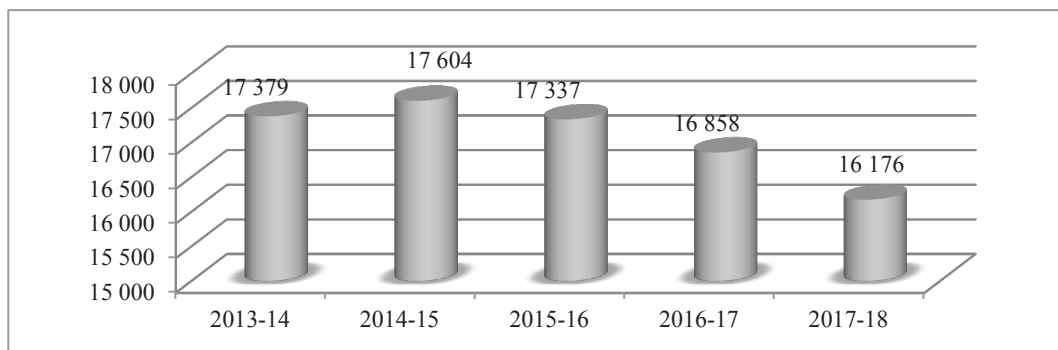


Рис. 3. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів в Україні таном на 2013–2018 рр.
Джерело: складено на основі [4]

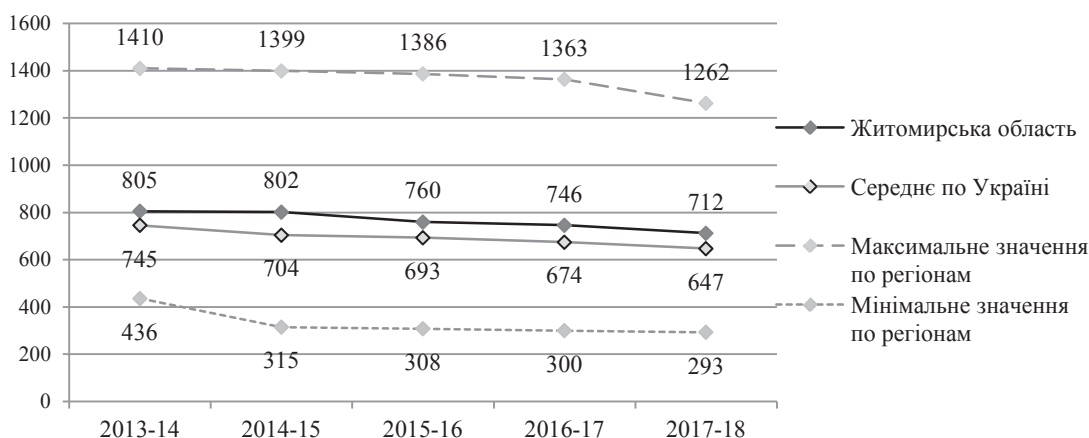


Рис. 4. Динаміка зміни кількості загальноосвітніх навчальних закладів у Житомирській області протягом 2013–2018 рр.

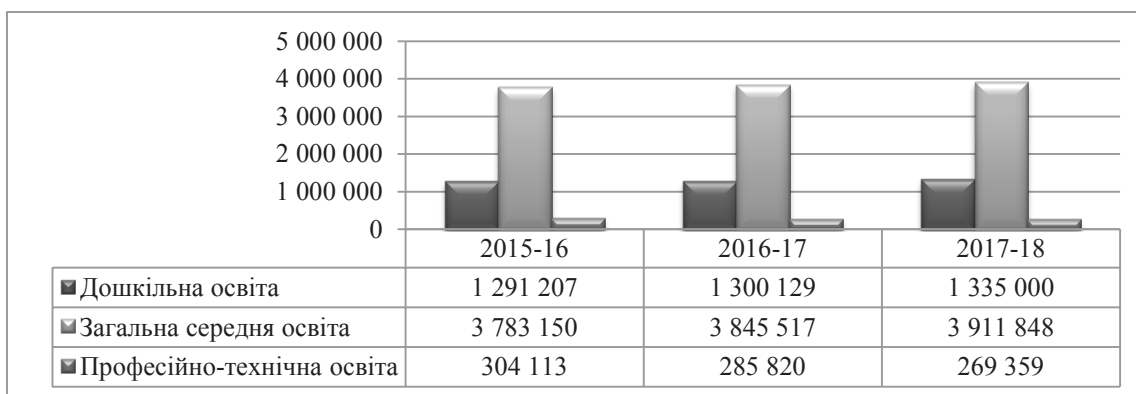


Рис. 5. Динаміка зміни загальної кількості осіб, які отримують освітні послуги, у розрізі рівнів освіти на 2015–2018 рр.

Джерело: складено за даними [4]

повідний Порядок затверджено Наказом МОН від 16.04.2018 № 367) [5].

Аналіз стану і розвитку системи загальної середньої освіти показав (рис. 6), що протягом даного періоду чисельність учнів загальноосвітніх закладів коливається, з 2014 до 2018 р. відбувається зростання. Максимальне скорочування кількості учнів відбулося у 2014–2015 навчальному році, порівняно з попереднім 2013–2014 навчальним роком кількість учнів зменшилася на 446 тис осіб, а порівняно з 2017–2018 навчальним

роком, тобто за чотири роки, чисельність учнів у загальноосвітніх навчальних закладах збільшилася на 154 тис осіб.

У 2017–2018 н. р. найбільша кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладів у Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській, Харківській областях та в Києві, найменша – у Луганській області. За останніх п'ять навчальних років кількість учнів збільшилася на 292 130 учнів.

Визначимо місце кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах Житомирської області про-

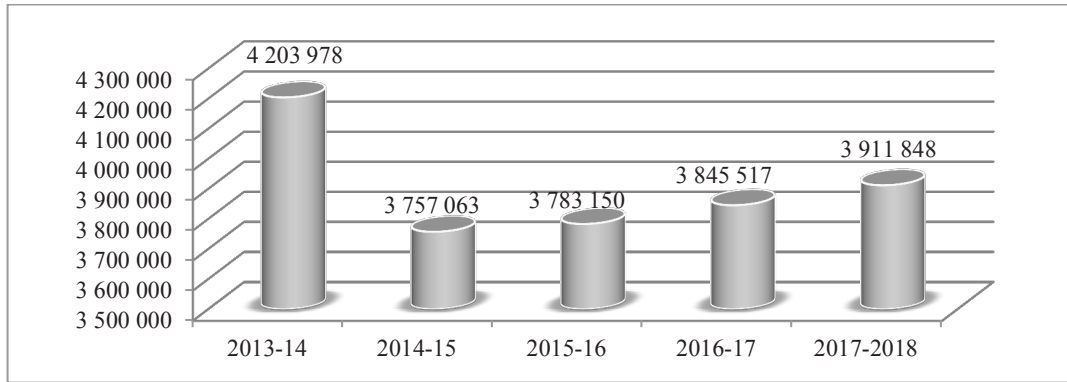


Рис. 6. Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах в Україні станом на 2013–2018 рр.

Джерело: складено на основі [4]

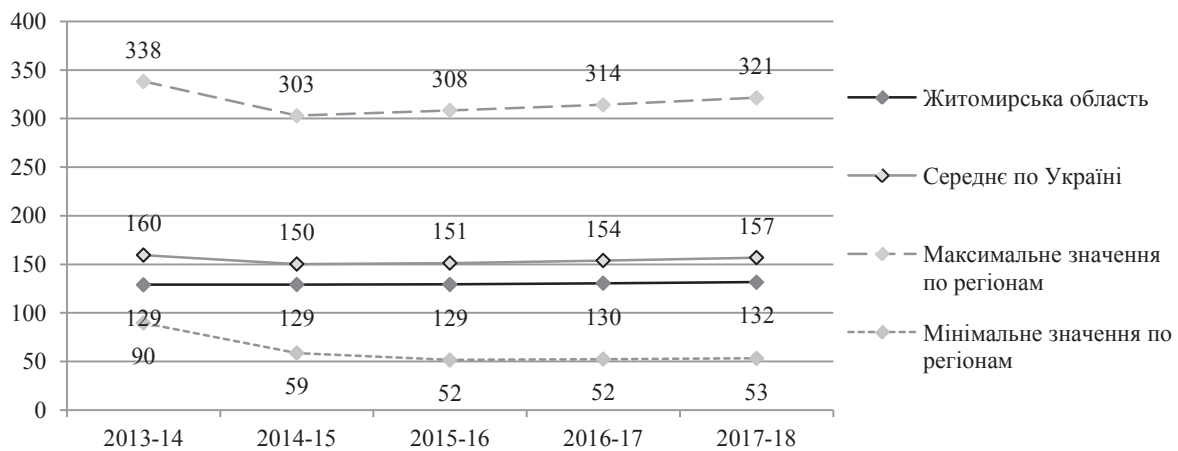


Рис. 7. Динаміка зміни кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах Житомирської області протягом 2013–2018 р.

тягом 2013–2018 рр. (рис. 7), використовуючи такі показники, як:

- середнє значення кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах по Україні;
- максимальне значення кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах по регіонах;
- мінімальне значення кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах по регіонах.

Аналіз кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах Житомирської області протягом 2013–2018 рр. дає змогу зробити такі висновки. Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах протягом 2013–2016 рр. була незмінною і становила 129 тис учнів, із 2016 р. спостерігається незначна тенденція до зростання: 130 тис учнів у 2016–2017 рр. і 132 тис учнів у 2017–2018 рр.

Отже, тенденція до зростання кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах протягом п'яти років спостерігається у цілому по Україні, Житомирська область не є винятком.

Щодо професійно-технічної освіти, то з 2015 р. спостерігається зменшення кількості учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (14,2%). Така тенденція пов'язана з тим, що в українському суспільстві прослідковується зниження зацікавленості громадян оволодінням робітничими спеціальностями, тому актуальним завданням усіх суб'єктів освіт-

ньої діяльності є забезпечення підвищення престижу в молодого покоління здобуття професійної освіти.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Освітня реформа має кілька напрямів, серед яких основними є реформування середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, створення досконалішої системи освітнього управління і фінансування. Сьогодні в системі навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, функціонує 15433 заклади дошкільної освіти, 16176 закладів загальної середньої освіти, 756 закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Ці цифри вказують на те, що реформування вимагає велетенських зусиль, координації, взаємодії влади і суспільства, адже воно стосується практично кожного громадянина України.

Бібліографічний список:

1. Джога Р.Т., Свірко С.В., Сінельник Л.М. Бухгалтерський облік у бюджетних установах : підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 483 с.
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р. № 651-XIV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
3. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

4. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
5. Наказ МОН від 16.04.2018 № 367. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-poryadku-zarahuvannya-vidrahuvannya-ta-perevedennya-uchniv-do-derzhavnih-ta-komunalnih-zakladiv-osviti-dlya-zdobuttya-povnoyi-zagalnoi-serednoi-osviti>
6. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконт, 2000. Т. 4.
7. Освіта в Україні: базові індикатори: інформаційно-статистичний бюлетень / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Міністерство освіти і науки України, 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
8. Петрук О.М., Тищенко Т.Я. Бухгалтерський облік доходів спеціального фонду бюджетних установ органів статистики. *Вісник ЖДТУ Економічні науки*. 2007. № 3 (41). С. 88–97.
9. Пігош В. Система облікового відображення власних надходжень державних вищих навчальних закладів і напрямів її оптимізації. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11. Ч. 4. С. 270–274.
10. Постанова Кабінету Міністрів України № 778 від 27.08.2010 «Про затвердження положення про загальноосвітній навчальний заклад». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF>
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року № 651-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
3. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
5. Наказ МОН від 16.04.2018 № 367. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-poryadku-zarahuvannya-vidrahuvannya-ta-perevedennya-uchniv-do-derzhavnih-ta-komunalnih-zakladiv-osviti-dlya-zdobuttya-povnoyi-zagalnoi-serednoi-osviti>
6. Novyi tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy u chotyrok h tomakh. Układachi: Vasyl Yaremenko, Oksana Slipushko. 4 tom. Kyiv. Vydavnytstvo «Akonit». 2000.
7. Osvita v Ukraini: bazovi indykatory: informatsiino-statystychnyi biuleten / DNU «Instytut osvितnoi analityky». Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
8. Petruk O.M., Tyshchenko T.Ia. Bukhgalterskyi oblik dokhodiv spetsialnogo fondu biudzhetykh ustanov orhaniv statystyky. Visnyk ZhDTU № 3 (41). Ekonomichni nauky, 2007. S. 88–97.
9. Pihosh V. Systema oblikovoho vidobrazhennia vlasnykh nadkhodzhen derzhavnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv i napriamy yii optymizatsii. Ekonomichnyi analiz. 2012 rik. Vypusk 11. Chastyna 4. S. 270–274.
10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 778 vid 27.08.2010 r. «Pro zatverdzhennia polozhennia pro zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF>

References:

1. Dzhoha R.T., Svirko S.V., Sinelnik L.M. Bukhgalterskyi oblik u biudzhetykh ustanovakh: pidruchnyk. Kyiv: KNEU, 2003. 483 s.